

Hoe Borculo in puin lag na verwoestende cycloon: ‘Nooit zal ik dit vergeten’

Lara de Kluizenaar, Aileen Slot

14-19 minuten

Het is 10 augustus 1925. De thermometer tikt bijna 30 graden aan en de lucht voelt zwaar. De ramen van sommige huizen in Borculo staan open. Hier en daar klinkt het gekletter van pannen bij de voorbereiding van het avondmaal. Niets wijst op het gevaar dat dreigt.

Wat de inwoners van het Achterhoekse plaatsje niet weten, is dat zich kilometers zuidelijker een storm ontwikkelt die koers zet naar het oosten. Deze storm zal hun stad treffen. Veel bomen, huizen en boerenhoeves zullen de storm niet overleven.

Vliegende dakpannen

Rond tien voor zeven 's avonds slaat het weer om en valt het donker plotseling in. Vanuit het westen steekt een harde wervelwind op, die snel aan kracht wint. De wind giert door de straten. Het geluid van instortend gesteente, vallende dakpannen en neerslaande bomen vult de lucht.

Het duurt slechts enkele minuten, zo blijkt uit ooggetuigenverslagen. Maar het is genoeg om Borculo te veranderen in chaos. Wie nog buiten is, vlucht naar binnen. Sommigen verschuilen zich in de kelder. Anderen gaan in de deurpost staan. Iedereen vermijdt ramen.

Een man rent zijn huis uit met een kind op de arm. Zijn vrouw houdt hun dochtertje van vier bij de hand. Overal liggen balken en splinters. Ze moeten oppassen, want dakpannen en stenen kletteren naast hen neer. Het stel ziet buiten dat de kerk is verwoest. De toren is in het schip van het eeuwenoude gebouw geslagen. Overal liggen glasscherven.

Juiste tijd, juiste plaats

Het is puur toeval dat Maas Geesteranus getuige is van de ramp. Hij komt niet uit Borculo, maar zal een cruciale rol spelen bij de wederopbouw van de Achterhoekse stad.

Geesteranus is die dag vanuit Amsterdam per trein naar Borculo gereisd om archieven door te spitten. Hij doet historisch onderzoek. Rond zes uur stapt hij het gemeentehuis binnen, in de hoop de documenten te bekijken. Zonder resultaat: de archieven liggen niet meer in Borculo.

Onder de tafel

Terugreizen zit er niet meer in, bedenkt hij zich op dat moment. Hij neemt zijn intrek in hotel De Weggelaar. Als een klein uur later de allesverwoestende storm langs het hotel trekt, schuilt hij met twee anderen onder een van de eikenhouten tafels in de eetzaal.

Een paar minuten zitten ze daar, zij aan zij.

Wanneer het geraas voorbij is, loopt Geesteranus naar buiten om te zien wat voor een ramp zich heeft voltrokken.

„Nooit zal ik het schouwspel vergeten, hetwelk zich onmiddellijk na de ramp aan mijn oog voordeed. De straten waren versperd met ontwortelde of in stukken gebroken boomen, met draden en palen van telephoon en electriciteit. Op de plaatsen, vanwaar boomen en palen waren verdwenen, bevonden zich nog slechts breedte, met modder gevulde, gaten.”

Oude kennis

Meteen gaat hij op zoek naar het gemeentehuis om zijn hulp aan de burgemeester aan te bieden. Geesteranus was betrokken bij de wederopbouw van België na de Eerste Wereldoorlog en beschikt daarom over de kennis en kunde om Borculo te helpen. Hij aarzelt geen moment om die kennis in te zetten.

Geesteranus treft burgemeester Robert de Muralt niet op het gemeentehuis. De bezoeker vervolgt zijn pad en vindt De Muralt bij zijn huis aan de Ruurloseweg.

Op zoek naar restanten

Ook anderen verlaten hun huizen, nadat de storm ruim 7 minuten heeft gewoed. Het geweld is overgewaaid, de avondzon werpt zijn stralen over Borculo en laat zien welke schade de zomerstorm heeft aangericht. Het is een troosteloos beeld.

De 9-jarige Anna staat op haar klompen midden in de puinhoop van wat ooit haar huis was. Anderen lopen, roepend om familieleden en vrienden, door de straten. Met bebloede handen doorzoeken sommigen het puin op zoek naar waardevolle spullen. Veel is vernietigd door de kracht van de cycloon.

Honderden mensen zijn gewond geraakt. Gevangen genomen door ingestorte huizen. Geraakt door rondvliegend puin. Drie inwoners bekopen de storm met de dood.

Dringende telegrammen

Velen vragen zich af waar ze de komende nacht zullen doorbrengen. Van de meeste huizen is niets meer over. Waar nog iets overeind staat, wordt provisorisch onderdak geregeld, in ieder geval tot er hulp komt. Maar wanneer die hulp zal komen, is de vraag.

Vanuit het landhuis van de burgemeester aan de Ruurloseweg komt die hulp op gang. In het schemerlicht van een flakkerende kaars schrijft hij, in het gezelschap van Geesteranus, drie telegrammen aan Den Haag.

De Muralt is daar geen onbekende. Hij was Tweede Kamerlid, maar bij de verkiezingen van 1922 werd hij niet herkozen. De liberaal en waterbouwkundige was veel te eigenzinnig en werd op een onverkiesbare plek gezet.

Hij belandt in de Eerste Kamer, waar veel minder vergaderingen plaatsvinden. Daarom zoekt hij een bijbaantje. Hij vindt in Borculo het burgemeesterschap, een functie die hem goed uitkomt. In die functie komt zijn eigenzinnigheid hem goed van pas.

Gewenste aanwezigheid

Een telegram aan de minister van Binnenlandse Zaken luidt: „*Mijn gemeente Borculo gisteravond circa 7 uur door orkaan grotendeels vernietigd. Bijna alle kerken en woningen zijn dermate verwoest dat van bewoning of gebruik geen sprake meer kan zijn. De straten zijn onbegaanbaar wegens puin en omvergeworpen bomen.*”

Hij schrijft er nog een aan het ministerie van Oorlog. Er zijn genietroepen nodig, want er is zoveel puin dat geruimd moet worden. En een laatste aan de koningin. „*Uw aanwezigheid is gewenst*”, laat hij aan koningin Wilhelmina weten. Dat valt niet in de smaak.

Hij benadert haar direct en volgt niet de gebruikelijke route via de commissaris van de Koningin in Arnhem. Bovendien kiest Hare Majesteit er zelf voor waar en wanneer ze wil verschijnen. Het raakt de burgemeester niet: zijn gemeente is getroffen, en daar moet nu aandacht voor komen.

Hij draagt de stukjes perkament over aan Geesteranus, die ze aflevert in Lochem. Vanaf daar zou communicatie met Den Haag mogelijk zijn. Te voet begint hij zijn tocht naar het stadje, zo'n 11 kilometer verderop. Dat is de enige manier. Geen enkel voertuig kan een weg banen door het puin.

Puinruimen

Een paar uur later gloort de ochtend over Borculo. In het daglicht valt niets meer te verbergen: de verwoesting is rauw en tastbaar. Borculo zal nooit meer worden wat het was. 749 huizen zijn verwoest. Een vrouw staart wezenloos naar de ruïne die tot gisteren haar huis was. Haar tranen zijn op.

Burgemeester De Muralt voelt de pijn van zijn stad. Drie mensen hebben het niet overleefd: Alberus M. Nieuwenhuis (30), Egidius Gutschoven (69) en de 12-jarige Albertus Groters. Het jongetje werd vermoedelijk geraakt door een brokstuk.

De andere twee kwamen om onder het puin. Hun lichamen liggen opgebaard het gemeentehuis, omringd door kaarsen. Ruim tweehonderd mensen raakten gewond bij de storm. Het ziekenhuis in Deventer staat op scherp.

Hulp van de omgeving

De Muralt heeft donkere kringen onder zijn ogen, maar blijft op de been. Hij slaat een sterke kop koffie achterover, trekt zijn stropdas recht en loopt met stevige passen naar buiten. Er is geen tijd om te treuren.

De urgentie van de telegrammen die De Muralt een avond eerder verstuurde, is doorgedrongen. Nog voor het middaguur marcheren 380 geniesoldaten Borculo binnen.

In donkergroene uniformen en met platte petten stappen ze door de kapotte straten, hun laarzen knarsend over het puin. Ze ruimen rommel, maken wegen vrij en herstellen telefoonlijnen. De brandweer van Lochem en Zutphen heeft eerder al omgevallen bomen verwijderd.

(Tekst gaat verder onder de afbeelding)

De broden, die in het nabijgelegen plaatsje Lochem zijn gebakken, worden afgeleverd in Borculo. © Historische Vereniging Borculo

Commissies

De burgemeester stelt tien commissies in om hulp te organiseren en de schade op te nemen. Hij kiest Maas Geesteranus als voorzitter. Geesteranus is rustig en bedaard, heeft een groot hart, maar is streng wanneer dat nodig is.

De Muralt beseft de dag na de storm direct dat er veel juridische aspecten zijn bij de schadeafhandeling. Een onafhankelijke voorzitter blijkt essentieel. Geesteranus is onbekend in Borculo. Inwoners vinden hem eerst een vreemde vogel, maar al snel wint hij hun vertrouwen.

De Muralt heeft een groot netwerk, onder meer dankzij zijn politieke carrière in de Tweede Kamer. Zo weet de burgemeester de hulpverlening snel op gang te brengen. Hulp komt van heinde en verre.

Bakkers uit het naburige Lochem leveren op platte wagens duizend broden af. Zo kan Lochem, na de steun die het kreeg van Borculo tijdens de stadsbrand van 1693, eindelijk iets terugdoen. Noaberschap is een groot goed. Hulp komt ook van verder. Een producent uit Amsterdam levert meel, en een gift van 10.000 sigaretten uit dezelfde stad bereikt de genietroepen.

Voor de dakloze bewoners worden noodwoningen geplaatst - een soort eenvoudige, houten stacaravans. De meeste getroffen blijven liever provisorisch in Borculo dan uit te wijken naar familie in nabijgelegen plaatsen. Ja, Borculo ligt in puin. Maar het is nog steeds thuis.

Luchtfoto's

De burgemeester zoekt intensief contact met de pers. Mensen moeten weten wat er in Borculo gebeurd is, en inzien hoe groot de nood is. De gedachte: het zal de heropbouw in een stroomversnelling brengen. De Muralt vraagt een regionale journalist dringend om naar Borculo te komen en alles vast te leggen.

Grote kranten, van het *Algemeen Handelsblad* tot *De Telegraaf*, schrijven over de 'cycloon van Borculo'. Het nieuws verspreidt zich zelfs buiten de landsgrenzen. *The Daily Mail* in Engeland plaatst luchtfoto's van Borculo, gemaakt vanuit een KLM-vliegtuigje - in die tijd bijzonder.

Geruchten verspreiden zich als een lopend vuurtje door Borculo. Het is aan de pers om ze te ontkrachten. Zo zou een baby in een kinderwagen honderd meter door de lucht zijn gevlogen maar toch ongedeerd zijn gebleven, en de koperen kerkhaan recht in het bed van de vermeende homoseksuele gemeentesecretaris zijn beland. Een inwoner weerlegt dat: ze poseert met de haan in haar eigen achtertuin.

Koninklijk bezoek

Twee dagen na de ramp reist De Muralt naar Den Haag om hoogstpersoonlijk een schadevergoeding van het Rijk te vragen. Terwijl de burgemeester in Den Haag pleit voor hulp, en slaagt in zijn missie, bezoeken koningin Wilhelmina en prinses Juliana Borculo, gekleed in witte mantel en hoed.

(Tekst gaat verder onder de afbeelding)

Koningin Wilhelmina brengt bezoek aan Borculo. © Historische Vereniging Borculo

Ze is verontwaardigd over de afwezigheid van De Muralt, maar toont later begrip voor zijn keuze. Tijdens haar rondgang wordt ze geraakt door de verhalen van de inwoners.

Een vrouw zegt met trillende stem: „Mijn huis is compleet vernield. Ik heb daar zo fijn gewoond.” De koningin antwoordt: „Ik zorg ervoor dat uw huis weer in originele staat wordt herbouwd.” En ze houdt woord.

Koningin Wilhelmina bezoekt diezelfde dag ook de gewonden in het ziekenhuis in Deventer. Ze besluit 10.000 gulden te doneren voor de wederopbouw van Borculo.

Schandbord

Sommige getroffen mensen hebben niets meer, zelfs geen schoenen. Die kunnen ze ophalen bij de noodvoorzieningen in het gemeentehuis. Als blijkt dat er misbruik van wordt gemaakt, plaatst de burgemeester een schandbord voor het gemeentehuis.

Iedereen die profiteert van de ramp zal met naam en toenaam worden genoemd. Nog diezelfde avond worden acht paar schoenen teruggebracht. Enkele dagen later zijn het er tweehonderd. Nooit verschijnt er een naam op het bord.

Volle bussen en treinen

Al die aandacht heeft nog een neveneffect. De zondag na de ramp trekken 110.000 mensen naar Borculo. Treinen en bussen zitten stampvol, er ontstaan files op de wegen. Het is het ontstaan van ramptoerisme.

Mensen schuifelen tussen het puin; de sfeer is onwerkelijk opgewekt. De burgemeester grijpt zijn kans: bier wordt verkocht tegen een hogere prijs, ranja en ansichtkaarten met rampfoto's vinden gretig aftrek, en er zijn collecteacties. De opbrengst gaat naar de wederopbouw.

Borculo hengelt zelf 224.000 gulden binnen. In totaal wordt er in Nederland 3 miljoen gulden opgehaald, veel meer dan de begrote schade. Het overvloedige geld wordt gebruikt om het plaatsje mooier te maken en de slachtoffers te herdenken.

Op de gevels prijken de namen van de landen waar de hulp vandaan kwam: van Duitsland tot Zuid-Afrika. In een van die huizen woont een weduwe die haar man verloor. Ze woont in één deel van het huis, aan de andere kant runt ze later een kruidenierswinkel.

Erkenning

De Joriskerk, gebouwd in de 16de eeuw, is grotendeels ingestort. De Muralt stelt voor het gebouw als ruïne te behouden, maar president-kerkvoogd Hendrik Willem Heuvel pleit voor herstel. Hij maakt de heropening niet meer mee; hij overlijdt een jaar later. In 1928 wordt de kerk heropend.

Stap voor stap, steen voor steen, herrijst het stadje volledig uit het puin. Inwoners vinden hun plek terug.

Maas Geesteranus wordt geprezen voor zijn werk in Borculo. Een jaar na de ramp, op 27 augustus 1926, wordt hij benoemd tot officier in de Orde van Oranje-Nassau. Hij stelt dat geen enkele hindernis Borculo kan weerhouden van het grote doel: volledig herstel.

Burgemeester De Muralt treedt in 1928 af als burgemeester, als gevolg van gezondheidsproblemen. Vanwege zijn optreden is de Markt kort na de ramp omgedoopt tot het Muraltplein en wordt 90 jaar later een bronzen plaquette

van hem onthuld.

Borculo is de storm niet vergeten. Het verhaal wordt doorverteld, van generatie op generatie. Zelfs nu nog, honderd jaar later. Zodra donkere wolken zich samenvakken boven de stad, laait de angst weer even op. Het zal toch niet weer....?

Landelijk steuncomité

Veel mensen realiseren zich niet dat de voorloper van Giro555 in Borculo is ontstaan, naar aanleiding van de ramp. Dat heeft alles te maken met het steuncomité van De Muralt en Geesteranus.

De manier waarop die werd georganiseerd en de schaal van de hulp vormden de blauwdruk voor latere hulpacties. Het groeit uiteindelijk uit tot het Nationaal Rampenfonds, wat later Giro555 werd.

Vandaag de dag zamelt dat steuncomité nog steeds geld in. Bij een van de meest recente acties werd er hulp gevraagd voor de slachtoffers in het Midden-Oosten.

Herdenking 2025

In de zomer van 2025 wordt er in Borculo volop aandacht besteed aan de ramp die honderd jaar geleden plaatsvond. Er werd een openluchtspel opgevoerd, waarin de ramp en de nasleep ervan werd nagespeeld. Op 10 augustus, de dag van de ramp, is er een herdenking bij de Joriskerk.

Vrijdag 29 augustus wordt er een besloten symposium gehouden, laat Peter Nieuwenhuis weten. Hij is voorzitter van de Historische Vereniging Borculo. Hij vertelde gedetailleerd over de ramp, waardoor dit verhaal tot stand kon komen.

Robert de Muralt, de achterkleinzoon van burgemeester De Muralt, zal ook spreken tijdens het symposium. Net als Nieuwenhuis deelde hij verhalen met de *Tubantia* over vroeger.

Burgemeester Robert de Muralt. © Historische Vereniging Borculo